

Mł. chor. Anna Słószarczyk
Zakład Karny w Lublińcu

Programy „Bona”, „Miłosierna Samarytanka” oraz „Schola Vitae” realizowane w Zakładzie Karnym w Lublińcu

Lublinieckie więzienie, położone na terenie województwa śląskiego, jest jednostką typu zamkniętego z oddziałem zakładu karnego typu półotwartego, przeznaczoną dla kobiet młodocianych, odbywających karę pozbawienia wolności po raz pierwszy i recydywistek penitencjarnych. W zakładzie karnym mieszczą się trzy oddziały, w których przebywają ukarane oraz skazane wykonujące karę pozbawienia wolności w systemie programowanego oddziaływania i zwykłym, dwa oddziały terapeutyczne dla skazanych z niepsychotycznymi zaburzeniami psychicznymi lub upośledzonych umysłowo oraz kobiet uzależnionych od środków odurzających lub psychotropowych, a także oddział aresztu śledczego dla tymczasowo aresztowanych.

W ramach oddziaływań penitencjarnych w Zakładzie Karnym w Lublińcu od wielu lat prowadzone są programy resocjalizacyjne, których podstawowym założeniem jest przygotowanie w sposób progresywny izolowanych kobiet do życia w warunkach wolnościowych. „Wzbudzanie w skazanym woli współdziałania w kształtowaniu jego społecznie pożądanych postaw, w szczególności poczucia odpowiedzialności oraz potrzeby przestrzegania porządku prawnego i tym samym powstrzymywania się od powrotu do przestępstwa”¹ — to cel wykonywania kary pozbawienia wolności.

Na podstawie umowy o bezpłatnym zatrudnianiu osadzonych, zawartej pomiędzy Zakładem Karnym a przedstawicielami lublinieckich Domów Pomocy Społecznej „Zameczek” i „Dom Kombatanta”, podjęto działania, które zaowocowały powstaniem trzech programów wolontarystycznych: Bona, Miłosierna Samarytanka oraz Schola Vitae. Do pracy charytatywnej Komisja Penitencjarna na wniosek wychowawcy kieruje kobiety, które wykonują karę pozbawienia wolności po raz pierwszy,

¹ Kodeks karny wykonawczy. Stan prawny na dzień 1 I 2005 r., art. 67 § 1, s. 35–36.

w zakładzie karnym typu półotwartego, w systemie programowanego oddziaływania oraz spełniają kryteria zatrudnienia w systemie bezdozorowym, a także wyrażają wolę kształtowania społecznie pożądanых postaw, doskonalenia własnej osobowości i zmiany swojego dotychczasowego stylu życia. W ramach rekrutacji do projektu istotne są nie tylko motywacje skazanych, ale przede wszystkim ich predyspozycje psychiczne i fizyczne. Prawidłowo ukształtowana osobowość, brak tendencji do zachowań agresywnych lub autoagresywnych, brak uzależnienia od alkoholu i środków odurzających lub psychotropowych, brak zaburzeń psychicznych utrudniających funkcjonowanie w środowisku otwartym potwierdzone przez opinię psychologa oraz brak dolegliwości zdrowotnych po uprzedniej konsultacji lekarskiej — to wymagane kryteria doboru do programu. Sylwetka socjologiczna wolontariuszek nie uwzględnia wieku, poziomu wykształcenia, wyuczonego zawodu; natomiast nie bez znaczenia pozostaje rodzaj popełnionego przestępstwa, wymiar kary, okres pobytu w jednostce penitencjarnej oraz pozytywna opinia środowiskowa zawarta w sprawozdaniu z przeprowadzonego wywiadu kuratorskiego w miejscu zamieszkania skazanej przed osadzeniem w więzieniu.

Pomoc społeczna polega na nieodpłatnej, dobrowolnej i systematycznej aktywności w środowisku wolnościowym skazanych kobiet, które z potrzeby niesienia pomocy chcą poświęcać się na rzecz innych ludzi oraz zdobywać doświadczenie pełnienia adekwatnych ról społecznych. Głównym założeniem działalności wolontarystycznej jest prawidłowe zaadoptowanie populacji osadzonych opuszczających zakład karny do życia pozawięziennego, w poczuciu odpowiedzialności za własne czyny, poprawy moralnej oraz konstruktywnego kierowania własnym losem. To także przygotowanie skazanych do wykonywania przyszłej pracy zarobkowej poprzez re kwalifikację zawodową, uświadczenie wartości jakie płyną z zatrudnienia, wdrażania do samokontroli i samodyscypliny oraz odbudowanie wizerunku wewnętrznego jako osoby przydatnej społecznie. Oddziaływania resocjalizacyjne poprzez działalność dobroczynną mają na celu „doprowadzenie do stanu poprawnego przystosowania społecznego jednostki, a następnie — ukształtowania takich cech zachowania i osobowości, które będą jej gwarantować optymalne uspołecznienie i twórcze funkcjonowanie w społeczeństwie”².

Każdego dnia, z wyjątkiem niedziel, kilkusobowa grupa wolontariuszek penitencjarnych w godzinach porannych opuszcza zakład karny i zostaje przetransportowana do lublinieckich instytucji pomocowych, by przez

² L. Pytka, *Pedagogika resocjalizacyjna*, Warszawa 2000, s. 10.

kolejne godziny prawidłowo wywiązywać się z obowiązków nałożonych w miejscu pracy.

Program *Bona* jest realizowany od 15 lipca 1998 r. Ideą projektu jest świadczenie kompleksowych usług wobec upośledzonych i niepełnosprawnych dzieci przebywających w Domu Pomocy Społecznej „Zameczek” w Lublińcu. Wśród pensjonariuszy znajdują się osoby z porażeniem mózgowym i zespołem Downa, których specyficzny rodzaj potrzeb biologicznych, psychicznych i społecznych wymaga indywidualnego i podmiotowego traktowania ze strony zespołu pracowniczego. Do podstawowych zadań wolontariuszek należy wykonywanie czynności pielęgnacyjnych, opiekuńczych, wychowawczych i rehabilitacyjnych. Odmienny sposób odczuwania świata osób niepełnosprawnych i upośledzonych uczy skazane tolerancji, empatii i pokory. Doświadczenia nabyte w kontaktach z cierpiącymi dostarczają osadzonym możliwości poznania mechanizmów własnego postępowania oraz kształtowania odporności psychicznej na sytuacje trudne. Każdy uśmiech dziecka to pozytywne wzmocnienie, które przekonuje o celowości pracy na rzecz innych.

W prowadzonym od 15 marca 2005 r. projekcie *Miłosierna Samarytanka*, beneficjentki pod nadzorem personelu Domu Pomocy Społecznej „Kombatant” w Lublińcu oferują osobom w podeszłym wieku pomoc niezbędną do ich prawidłowego funkcjonowania. Aktywizacja zajęć terapeutycznych oraz rekreacyjno-sportowych dostosowanych do psychofizycznych właściwości mieszkańców DPS to forma zagospodarowania czasu wolnego. Korzystanie pensjonariuszy z oferty programowej sprzyja rozwojowi indywidualnych zdolności artystycznych, rozbudzaniu zainteresowań, wrażliwości estetycznej oraz twórczych inicjatyw, co pozytywnie wpływa na ich samopoczucie. Starość człowieka nieuchronnie związana ze zmianą w wyglądzie zewnętrznym, obniżeniem aktywności społecznej i sprawności fizycznej, występowaniem dolegliwości psychosomatycznych, a także utratą zdrowia wymaga pomocy ze strony społeczeństwa w godnym akceptowaniu siebie. Osoby w zaawansowanym wieku zmuszone do zmiany trybu życia, ograniczenia kontaktów interpersonalnych często czują się osamotnione i bezużyteczne. Wolontariuszki penitencjarne, poznając psychologiczne procesy starzenia się człowieka, pokazują im jasną stronę życia przez wzbudzenie w atmosferze zaufania i poczucia bezpieczeństwa refleksji nad sensem własnej egzystencji.

Celem programu *Schola Vitae* wdrożonego w dniu 3 czerwca 2005 r. jest opieka nad osobami przebywającymi w lublinieckim Domu Po-

mocy Społecznej dla Osób Przewlekłe Chorych ze Schorzeniami Układu Nerwowego. Człowiek dotknięty kalectwem bardzo często jest odrzuca-ny przez najbliższych, co czyni go bezradnym i zależnym od otoczenia. Rola wolontariuszek polega na dostarczaniu pensjonariuszom społecznego wsparcia w sytuacjach trudnych oraz udzielaniu pomocy w rozwiązywaniu ich bieżących problemów, ucząc się jednocześnie zrozumienia dla tej specy-ficznej grupy osób. Obecność skazanych w DPS to nie tylko rzetelne wywią-zywanie się z powierzonych obowiązków, ale przede wszystkim poprawa jakości życia osób tam przebywających, poprzez codzienną troskę o ich dobro. Pasja pracy płynąca z zaangażowania prowadzi do rozwoju ukrytych aspiracji i dążeń, a przez to do pozytywnego odbierania siebie.

Osoby odbywające karę pozbawienia wolności, wyłączone z życia poza-więziennego, nierzadko doświadczają deprivacji własnych potrzeb senso-rycznych, informacyjnych, przede wszystkim zaś potrzeb wyższego rzędu — samorealizacji, szacunku, uznania, przynależności, miłości. W pracy dobro-czynnej mają szansę uwolnić swój potencjał inspirujący do kreatywnego działania, ponieważ biorą odpowiedzialność za swoje życie i życie innych. Opieka nad ludźmi poszkodowanymi przez los pozwala skazanym w pew-ny stopniu odpokutować winę za popełniony czyn przestępczy, zadość-uczynić społeczeństwu za wyrządzoną krzywdę.

Oddziaływania penitencjarne, przygotowujące skazane kobiety do życia na wolności, w istotny sposób przyczyniają się do osiągnięcia nadrzędnych celów resocjalizacyjnych, rewalidacyjnych i terapeutycznych, a systema-tyczny kontakt ze środowiskiem zewnętrznym prowadzi do osłabienia pato-logicznych wpływów izolacji więziennej. Rzeczywistość wolontarystyczna wywiera wpływ na postawy i zachowanie osób zagrożonych wykluczeniem społecznym poprzez zmianę trybu życia oraz postrzegania rzeczywistości. Świadoma mobilizacja skazanych do analizy swojego dotychczasowego postępowania może ich skłonić do głębokich przemian osobowościowych oraz ukierunkowania nowych drogowskazów życiowych. Motywacją do promowania nowatorskich programów resocjalizacyjnych jest efektywność grup wychowawczych, które doświadczając czym są priorytetowe wartości, realizują wyzwania pomocy społecznej.

Działalność wolontarystyczna objęła dotychczas kilkadziesiąt kobiet, które w większości opuściły jednostkę otrzymując warunkowe przedtermi-nowe zwolnienie. Wśród tej populacji nie obserwuje się powrotów do prze-stępstwa. Kobiety te prawidłowo funkcjonują poza murami zakładu karnego, doskonale realizując się na płaszczyźnie rodzinnej, społecznej i zawodowej.

Pobyt w izolacji więziennej ma negatywny wpływ na funkcjonowanie człowieka, co utrudnia powrót do łask społeczeństwa, dlatego tak istotne staje się szukanie kierunków resocjalizacyjnych możliwych do realizacji w warunkach wolnościowych, które mają szansę prawidłowo kształtować populację skazanych bez oderwania ich od naturalnego środowiska.